

Hovsep Hayreni - KÜRTLER VE ERMENİLERE DAİR İKİZ KARAKTERLİ İKİ “BARIŞ” SÜRECİNE ORTAK BİR BAKIŞ

Posted on 05/04/2026

Bu yazıyı İran’a açılan savaştan önce kaleme almaya başlamıştım. Ortadoğu’yu geniş bir ateş çemberine döndüren savaş bir yandan o süreçleri gölgede bıraktı, bir yandan onların irdelenmesine ayrı bir anlam kazandırdı. Onsuz da hassas olan konumlarıyla Ermenistan ve Kürdistan parçaları daha bir kırılğan hale geldiler. Bu durum her iki toplum içinde tartışılıyor gerçi, ama birbirinden pek haberdar olmadan!.. Burada amacım kapalı devre yürüyen o tartışmaları biraz bağlantılı duruma getirmek ve birbirine hisse olacak yönleriyle paralel değerlendirmektir. Bunun için öncelikle Kürtler ve Ermenileri ilgilendiren iki sürecin geldikleri noktalara bakmakta yarar var.

1 Ekim 2024’de Bahçeli’nin DEM Partililere el uzatması ve “Terörist başı gelsin mecliste DEM Grubu’nda konuşsun” çağrısıyla Türkiye’de Kürt sorunu üzerine yeniden başlatıldığı varsayılan şaibeli süreç, Kürtlere hiçbir iyi şey vadetmediği ve Rojava için en baştan kötü sinyaller verdiği halde, Kürt toplumu adına siyaset yapanların kendi kendini kandıran temelsiz iyimserlikleri ve devletin elindeki esir lidere sınırsız irade teslimiyle gele gele öyle bir noktaya geldi ki; Öcalan’ın Kürtler için artık “kültüralizm”i (?) bile lüzumsuz ilan ederek PKK’nın feshini sağlamasından sonra dikkatlerin odaklandığı Suriye’de Kürtlerin on yıllık kazanımları on günde budandı, dünyanın en tuhaf “entegrasyon” mutabakatı yapıldı ve Irak Kürdistan Federasyonu da tehdit edilmeye başlandı.

“Kardeşlik” lafının eksik edilmediği bu sürecin, Kürtlere nasıl amansız bir düşmanlıkla güneyde de tasfiye için kurgulanmış bir oyun olduğu ayan beyan ortaya çıktı. İçeride ise

Meclis Komisyonu'nun Kürtler için yüzyıllık esaret sistemini tahkim edici raporu, beslenen ham hayallere ayrı bir darbe vurdu. Ama "süreç" tiyatrosu İmralı'dan duyurulan "Demokratik Entegrasyona giriş" perdesiyle İran savaşının fonunda yeni senaryolara göre sürece benziyor. AKP-MHP iktidar blokunun bu süreçte gözettiği bir şey de son seçimlerde sarsılan iç siyasi dengeyi tekrar kendi lehine döndürmekti, ki bu hesap da sanal sürecin devamına el veriyor.

Kürtlere ilişkin sürecin gelişmelerini izlerken, Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın Ermenistan karşısında beraberce taraf oldukları "barış süreci" ile ilginç paralellikler görüyordum. Geçen yıl Öcalan'ın kendisinden istenen çağrıyla yapmasından günler önce "İki devlet tek milletin Kürtler ve Ermenilerle demir yumruklu barış süreçleri- 1. Bölüm" başlığıyla yayınlanan uzun makalemin girişinde bu paralelliğe dikkat çekmiştim. Defalarca yazıp bir türlü yayınlamadığım Ermenistan süreciyle ilgili ikinci bölümün beklentisi içinde kalan arkadaşlardan özür dileyerek şimdi ikisi arasında genel bir karşılaştırma ile o eksikliği de gidermeye çalışacağım.

Zamanla iki sürecin ortak yönleri daha çarpıcı hale geldi. Rojava'daki hazin gelişmenin birkaç yıl önce Artsakh'da (Dağlık Karabağ) yaşananlar ile yaptığı çağrışımlar çok ilginç. Her iki süreçte ağırlığı olan Ankara'nın, birinde Bakü ile beraber, birinde Şam üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı şeyler ve karşı taraftaki baş muhataplarına oynatabildikleri roller karakteristik olarak o kadar benzerdir ki, bunlara ortak bir bakış göstermenin ayrı ayrı detaylı yaklaşımlar için de yararlı olacağına inanıyorum.

ROJAVA'DA ORTAYA ÇIKAN TABLO ARTSAKH'I ANIMSATIYOR

İkisi arasındaki benzerlik her şeyden önce büyük mücadelelerle kazanılmış, fakat hukuki güvenceye alınamamış fiili özerklik/bağımsızlık konularının düşmanları tarafından zorlanmasında görülebilir. Artsakh'taki "de facto" bağımsız Ermeni yönetimi 2020

Eylül'ünde Türkiye destekli Azerbaycan'ın açtığı geniş hacimli savaşla büyük darbe almış, gecikmeli araya giren Rusya'nın sağladığı ateşkesle onun askeri denetimi altındaki dar bir alana sıkışmış ve devam eden saldırganlık karşısında geleceği daha sallantılı hale gelmişti.

Artsakh sorununun barışçı bir çözüme ulaşmasını on yıllarca çıkmaza sokup rövanşa hazırlanan Azerbaycan diktatörü Aliyev, korsanca açtığı o savaşı kazandıktan sonra "Ne oldu Paşinyan, ne oldu?" diye alay eden aşağılayıcı konuşmasında "Statü isteyirdiz, statüyü cehenneme gönderdik!" diyordu. Bu aynı zamanda dünyaya askeri güçle yaratılmış durumu kabul ettirme ve Artsakh'tan geriye kalanı da yutma niyetinin bir ifadesiydi.

Bugün Trump'ın dünyada son haddine ulaştırdığı haydutluk düzenine kendi çapında cüretli bir erken katkı yapmış olan Bakü'nün despotu, emellerine ulaştıkça daha da küstah bir gururla "uluslararası hukuk" denilen şeyi nasıl paçavra ettiğini ima ediyor, fakat bunu yaparken suret-i haktan görünmeyi de elden bırakmayıp "Bugünkü dünya böyledir: Kim güçlüdür, o da haklıdır!" diyerek kendisinin bu realite gereğince "adaleti güçle berpa ettiği"nden dem vuruyordu.

Bugüne ve Rojava'ya gelirsek, orada da Kürtlerin fiili kazanımlarına son vermek ve resmi bir statü elde etmelerini önlemek isteyen Türkiye aynı şeyi Cihatçılar eliyle yaptı. Beklenenin aksine savaşmadan geri çekilen SDG'nin kendi denetimi altındaki Arap çoğunluklu yerlerden rücu ederek Kürt yoğunluklu kuzey-doğu hatlarına sıkışması Türk şovenizminin "zafer" naraları atmasına imkân verirken, içlerinden kimileri Aliyev'in yukarıdaki mest olmuşluk örneğini akla getirip Mazlum Abdi'ye hitaben onun ünlü "Ne oldu Paşinyan?" tekerlemesini yinelediler. Üstelik o sözü olduğu gibi devralıp "Abdi" yerine de "Paşinyan" dediler. Böylece onlar Artsakh ile Rojava arasındaki bağı çok net kurdukları gibi, Kürde "Ermeni" diye küfretmenin yeni ve yaratıcı bir örneğini daha sergilediler.

Azerbaycan'ın 2020 savaşı ardından 2021 Mayıs ve Kasım aylarında bu defa Artsakh'tan başka Ermenistan Cumhuriyeti sınırları içine yaptığı askeri sızma eylemleri, 2022 Eylül'ünde

200 km² toprak işgal ettiği yeni bir savaş denemesi ve sürekli tehditleriyle elde ettiği siyasi tavizler, hem Artsakh'ı tümüyle ortadan kaldırma, hem de Ermenistan içinden bir gedik açma yolunda onun sonraki hamlelerine zemin hazırlamıştı. Ermenistan'ın en esaslı tavizi Artsakh üzerinde Azerbaycan'ın egemenlik hakkını tanıma anlamına gelen keskin dönüş oldu. Bu sayede cesaret bulup Laçın Koridoru'nu bloke eden Azerbaycan yönetimi, uzun süre izole ettiği Artsakh'a 19 Eylül 2023'te "Anti-terör ameliyatı" adı altında dehşetli bir savaş açtı. Bu sürpriz bir hamle değil, aylardan beri Azerbaycan medyasında açık anonsu yapılan ve bağırarak gelen bir şeydi.

Bölgedeki Rus Barış Gücü'nün engel olmadığı, diplomatik merkezlerin de seyirci kaldığı bu savaşla Artsakh Cumhuriyeti yok edildi ve bütün Ermeni halkı toplu göçe mecbur edilerek binlerce yıllık yurdundan edildi. Yani orada birincisi kısmen, ikincisi bütünlüklü olan iki aşamalı bir tasfiye gerçekleşti.

Rojava'da bu yılın başından itibaren yaşanan durum, gerileme ve daralma yönüyle oradaki birinci aşamayı andırıyor. Artsakh'da yenilginin birinci aşaması toprak kayıpları getirmesine rağmen "de facto" bağımsız yönetimin sonu olmamış, Rusların askeri denetimi altına giren başkent Stepanakert ve kuzeyinde önceki kurumlarıyla Artsakh Cumhuriyeti'nin fiili varlığını sürdürmesi mümkün olmuştu. Lâkin hukuki statü sorununu tekrar müzakere masasına getirememek onun geleceği için büyük dezavantajdı.

Rojava'da ise ateşkes sonrası varılan mutabakat, daralmış varlık alanında dahi özerkliğin devamını zora soktu. Artsakh örneğinden hisse alınması durumunda Fırat'ın doğusunu bütün genişliğiyle elde tutmaya dair iyimserliğin pek gerçekçi olmadığı anlaşılır ve kuzey-doğudaki asıl Kürt bölgesinde özerkliğin tanınmasına karşılık daha erken bir çekilme iradi olarak tercih edilebilirdi. Artsakh'da ikinci aşamaya kalan ve yine savaşla gerçekleştirilen siyasi-askeri tasfiye burada Türkiye'nin baskısıyla şimdiden sağlanma çabasında. Teselli verici olan bir şey Rojava halkının kendi yurdunda yaşama imkânının devam etmesidir. Ama bu çok önemli kazanımların yitirilmesi pahasına olduğu için kutlanacak bir başarı değil,

siyasi yenilginin ehven-i şer halidir. Dahası mutabakatın nasıl işleyeceği soru işaretleriyle dolu olduğu için yeni çatışma riskleri de ciddidir.

İki örnek arasındaki karşılaştırmaya Türk devletinin 2018’de Afrin, 2019’da Serekaniye ve Gire Spi üzerine saldırılarını da katmak gerekir. Daha erken olan bu işgal hareketleriyle yüzbinlerce Kürt kendi yaşam alanlarından uzaklaşmaya mecbur edilmişti. Artsakh’a yönelik 2020 yılı saldırısında işgal edilen Hadrut ve Şuşi’nin Ermeni halkı benzer bir durum yaşayıp bir daha dönüş yapamadı. 2023’te nihai saldırıyla bütün Artsakh halkı aynı akıbete uğratıldı ve artık dönüş hakkı bile tartışılmıyor. Buna kıyasla Rojava Kürtleri için ikinci olumlu bir fark, Türk ordusunun çekildiği o alanlara geri dönüşlerin yavaş yavaş başlamasıdır. Fakat Türk destekli İslamist grupların engellemeleri ortadan kalkmış değil ve bu konu da uğraşmayı gerektiriyor.

2. Karabağ Savaşı’ndan kısa süre sonra Rus-Türk ilişkilerini değerlendiren bir konuşmasında Rus Savunma Bakanı Şoygu şöyle diyordu: “Beraber çalışmamız hayli zorlu, çünkü engellemeye çalışanlar var. Türkiye’nin NATO üyesi olması da engellerden biri, ama biz alternatifler buluyoruz. Örneğin İdlib Kuşağı. Son çalışmamız da tabii ki Dağlık Karabağ’dadır. O hayli zor bir operasyondur. Öte yanda Türkiye’nin buna dahil olması!.. Sanıyorum ki Ermenistan ile Azerbaycan’ın ikili ilişkilere girme zamanı gelmiştir. Burada çok şey Rusya ile Türkiye’nin arasında şekillenen ilişkilere bağlıdır” (Ermenice Lragir’den, 18.03.2021)

Suriye’de İdlib Kuşağı’na fırsat veren şey, Rusya’nın Afrin’e yönelik Türk işgaline yeşil ışık yakması, İdlib’e yönelik Esad ordusunun harekâtına ise engel olmasıydı. Yıllar sonra Esad rejiminin devrilmesi İdlib’den başlangıç aldı. Bu Rusya’nın da Suriye’den silinmesini getirdi. Güney Kafkasya’da Rusya’yı zayıflatıp Türkiye’yi güçlendiren gelişmeler ise Putin’in müsamaha gösterdiği 2. Karabağ Savaşı’nın zamanla yine kendi aleyhine işleyen sonuçlarıydı. Her iki yerde Türkiye’nin gerisinde Batılı devletler ve özellikle Büyük Britanya vardı. Her iki süreçle yakından ilgili olan bir güç de Türkiye’nin danışıklı dövüştüğü,

Azerbaycan'ın problemsiz uyduğu İsrail'di. Artsakh'a göre Rojava'da farklı olan şey, bir yere kadar Türk saldırısını önleyici askeri gücün Rusya yerine ABD olmasıydı. Bu kaba tablo iki sürecin dış aktörleri ve etkileri itibariyle de çakiştiğini ve çok benzeştiğini gösterir.

İKİ ÖRNEKTE ANAHTAR KAVRAMLAR VE PARALEL HAMLELER

Artsakh örneğinde 9 aylık abluka sonucu Ermenistan'la bağı tamamen koparılmış ve tüm yaşamsal rezervleri tüketilmiş olan bölgenin maruz bırakıldığı 2023 saldırısı, yüzlerce kayıp verilen 24 saatlik direnme çabasının ardından beyaz bayrak çekilmesini sağlamıştı. Hiçbir kolektif hak tanınmayacak ve ırkçı nefret iklimi içinde can güvenliği dahi bulunmayacak olan 120 bin Ermeni nüfusun Azerbaycan vatandaşlığını kabul ederek orada kalması ise mümkün değildi. Tasfiye planı bu gerçeklik temelinde ya teslimiyet yoluyla toplu göçü sağlama, ya da sonuna kadar kanlı yok etme üzerine kurulmuştu. Artsakh yöneticileri ikinci durumdan kaçınmak için teslim olmayı kabul edince son Cumhurbaşkanı Samvel Şahramanyan'a Artsakh Cumhuriyeti'ni tüm kurumlarıyla feshetme kararnamesi imzalatıldı.

Öcalan'ın PKK'yı ve bağlaşıklık örgütlerini feshetme kararının yakın zamandaki öncülü buydu. PKK'ya dayatılan "fesih" gibi SDG'ye dayatılan "entegrasyon" da son saldırı öncesinde Artsakh Ermenilerine dayatılmıştı. Orada "yeniden entegrasyon" adı altında istenen şey Artsakh yönetiminin kendi ordusunu dağıtması, bütün devlet kurumlarını lağvetmesi, yönetici şahısların resmi sıfatlarını bırakıp teslim olmaları ve sivillerin de orada kalmak istiyorlarsa Azerbaycan vatandaşlığına başvurmalarıydı. Bu yönüyle Şam'ın Rojava'ya dayattığından daha katı bir şeydi. Müzakeresiz, mutabakatsız, kayıtsız ve şartsız teslimiyetti. Yöneticilerin kendi ayaklarıyla gelip teslim olmalarını isteyen Aliyev, o taktirde "onlara bir amnestiya (af) düşer mi?" diye bakacaklarını söylüyordu. Beri yanda Bahçeli'nin Öcalan'a PKK'yı feshetmesine karşılık "umut hakkı" vadetmesi gibi...

Aliyev o çağrısına uyulacağını ciddi düşünmüyor, uzlaşma aramadığı için muhataplarını

görüşmeye davet de etmiyor, ancak sonunda “biz zorla göç ettirmedik, egemenliğimiz altında beraber yaşama şansı tanıdık” diyebilmek için “Biz reintegratsiyaya gideceyik, gitmeye hazırık ve Ermeni azlığının tehlikesizliği bizim tarafımızdan korunacaktır” şeklinde sahte bir deklarasyon yapıyordu. Sonunda Artsakh’ın tasfiyesi soykırımcı bir ruhla topyekün savaş açılarak gerçekleştirildi ve esir alınan üst düzey yöneticiler bu sonucu meşrulaştırmak amacıyla tutuklanıp Bakü’de düzmece bir yargıyla ömür boyu hapse mahkum edildiler.

Azerbaycan yönetimi o ablukaya girişmeden önce yukarıda belirttiğim en büyük tavizi almak için Ermenistan Başbakanı Paşinyan’a “Karabağ dahil olmak üzere Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanıma” zorlamasında bulunmuş ve ortak katıldıkları iki ayrı liderler zirvesinde (6 Ekim 2022 Prag ve 31 Ekim 2022 Soçi’de) bunu açıkça beyan etmesini sağlamıştı. Sonra Ermenistan adına atılan bu esaslı geri adım, Artsakh’a nihai darbe vurulurken Rusya’nın tepkisiz kalmasını kolaylaştıran bir etmen oldu. Tabii ki Rusya açısından önemli olan Ukrayna Savaşı bağlamında Batı’nın giriştiği yaptırımları delmek üzere Türkiye ve Azerbaycan’la ilişkileri iyi tutmaktı. Bu temelde Artsakh’ı onlara yedirirken Ermenistan’ın resmi tavır değişikliği de işin bahanesi yapıldı.

Erdoğan ve yardımcıları ise Rojava özerkliğinin tasfiyesi için Colani’yi “entegrasyon” taktiklerine yönelttikleri gibi, Öcalan’ı da “Suriye’nin toprak bütünlüğü ve üniter yapısı” lehine Kürtlere etki yapmaya, statü isteminden vazgeçirmeye yönelttiler. Öyle ki Amerika’nın da “Kendi istemedikleri şeyi biz nasıl sağlayabilirdik ki?” gibisinden bir çekilme bahanesi olsun!.. Şayet Kürtler eski Suriye rejiminin yıkılışında etkin olmaya çalışsa ve/veya o alt-üst oluş sırasında Rojava olarak bağımsızlığını ilan etse, Türkiye’nin bilinen tavrına rağmen ABD Kürtlere desteğini sürdürüp hiç değilse federasyon olmalarını güvenceye alamaz mıydı? Bu soruya verilecek cevaplar tabii faraziye olur, ancak gelinen noktada ABD’nin bütünlüklü bir Suriye’yi bölünmüş ya da federatif bir Suriye’ye tercih etmesi, Türkiye’nin orada Kürtlerin iradesini İmralı aracılığıyla bağlamasının da etkisiyle mümkün olmuştur diyebiliriz.

Sonuçta Rusya nasıl kendisine güvenen ve sıkıca sarılmaya çalışan Artsakh Ermenilerini stratejik hesapları içinde -belki de sonradan pişman olduğu bir tercihle- gözden çıkarıp Artsakh'ın savaş yoluyla tasfiyesine cevaz veriyse, Amerika da Ortadoğu'daki stratejik çıkarları açısından son durumda Türkiye'yi Kürtlere tercih ettiği için Türk destekli HTŞ saldırısına engel olmadı. IŞİD'e karşı en etkili mücadeleyi vermiş olan müttefiki SDG'yi bir başka İslamofaşist güç karşısında yalnız bıraktı. Halep'ten başlayıp Fırat'ın doğusuna yönelen saldırganlık, SDG bünyesindeki Arapların büyük bölümünü de HTŞ tarafına çekerek Rakka ve Deyr Zor'u koparıp YPG'yi Rojava'nın başlangıç siperlerine dönmeye zorladı. Orada ise Türk ordusunun 2019 işgal hareketiyle Haseke ve Kamışlu'dan izole edilmiş olan Kobani güneyden de kuşatılarak tam çembere alındı. Bu da Artsakh'ın abluka sürecindeki insani krizle benzer tablolar oluşturdu. Daraltılan ve köşeye sıkıştırılan Rojava, Irak Kürdistan bölgesiyle arasındaki sınırın da zaptıyla kapana kısıtılmak istendi.

Mazlum Abdi'ye dayatılan anlaşma taslağı (10 Mart 2025 mutabakatına göre ağırlaştırılmış "entegrasyon" şartları) önce dört günlük, sonra 15 günlük ilave ateşkes sürecinde baskı artırma yoluyla kabul ettirilmeye çalışıldı. Erdoğan "Daha fazla kan akmaması için oradaki terör örgütü silahları bırakıp teslim olmalıdır" dedi. Hakan Fidan da "Sorunlar diyalog yoluyla çözülmediği zaman maalesef güç kullanımının da bir opsiyon olduğunu Suriye Hükümeti adına buradan görüyorum" diyerek savaş tehdidinde bulunurken, bunun kararını Şam'ın değil, Ankara'nın vereceğini ima ediyordu. Türkiye'nin tehdidi karşısında ABD'li yetkililerden destek görmeye çalışan Mazlum Abdi, Tom Barrack'ın da kaba dille kendisini anlaşmaya zorlaması üzerine çaresiz kalarak 30 Ocak 2026 tarihli mutabakat belgesini imzaladı.

Burada paralellik kurduğum durumların ilki Artsakh'a yönelik saldırı olsa da, bu kronolojik öncelik Erdoğan'ın "İlham Aliyev'den ilham aldığı" anlamına gelmiyor. Orada Aliyev ve kadrosu, Erdoğan ve onun kadrosuyla sürekli görüşme halindediler. Öyle ki, savaş sonrası Erdoğan'ların yaptığı ziyaretlerden birinde iki liderin hanımları söyleşirken istem dışı bir ses kaydı sonradan basına yansımış, buna göre "Halen elinizde çok savaş esiri var mı?" diye

soran Emine Erdoğan, “Var, çok var” yanıtını veren Mehriban Aliyeva’ya “Hepsini birden iade etmeyin, peyder pey, peyder pey!” şeklinde öğüt vermişti. Kendi hatunları bile böylesi bir istişare içindeyken iki liderin oradaki süreci ne kadar kafa kafaya yürüttüğünü siz düşünün. Kanaatim odur ki izlenen planın her aşamasında Türk devletinin ilgili kurumları kendi uzmanlarıyla akıl verdiği gibi sahada somut iş birliği de yapmışlardır. Şimdi Şam’ın Rojava siyasetinde öne çıkan kavramlar ve taktikler de aynı menşeli olduğu için bu kadar uyuyor. Colani’nin Suriye Kürtlerine ilişkin kararnamesinin dilini “sanki Mehmet Uçum’un kaleminden çıkmış gibi” tanıdık bulanlar çok haklıdır.

Erdoğan bir ara Netanyahu’ya kabadayı seslenişi yaparken “Biz nasıl Karabağ’a girdiysek” diye başlayıp “gerektiğinde İsrail’e de öyle gireriz” demeye getiren laflar etmişti. Bu efelenmesinde bir ifşa vardı aslında. Azerbaycan’ın İkinci Karabağ Savaşı’nda Türk ordusunun yalnız lojistik destekle kalmayıp savaşın kumandasında kendi generalleriyle ve kritik bazı operasyonlarda seçkin birlikleriyle doğrudan yer aldığını ima ediyordu. Savaşı açmadan önce Nahçıvan’da yaptıkları askeri yığınak ve ortak tatbikat boşuna değildi. Aliyev ve onun yandaş basını “Türkiye bizim zaferimizi çalıyor” diye feveran etseler de o galibiyetin kendi öz gücüyle olmadığını, Türkiye’nin aktif katılımından başka İsrail’in ve Pakistan’ın çok büyük desteğiyle, Rusya’nın göz yumması ve ABD-İngiltere’nin de farklı türden kolaylaştırıcı rolleriyle sağlandığını en iyi kendileri bilirdi.

Erdoğan’ın o çıkışında İsrail’e vermek istediği mesaj ise esasta Rojava’yı düşürmeye ilişkindi. Ta 2014’de “Kobani düştü düşecek” naraları atarken Rojava’nın güçlenip genişlemesi, İslamcı faşistlerin gerilemesi içine taş gibi oturmuştu. Şimdi IŞİD’in yerine HTŞ, ÖSO ve diğerleriyle rövanşı almaya çalışıyor. Rojavalı Kürtlere kabul edemeyecekleri şartları bile bile ısrarla dayatmanın, sonunda “günah bizden gitti, entegrasyon için yol gösterdik, kabul etmediler, öyleyse sonucuna katlanırlar” demeye doğru bir gidiş olduğu görmezden gelinemez.

Şam yönetimi ile SDG arasında imzalanan 30 Ocak 2026 tarihli mutabakat maddelerinin de,

Ermenistan ile Azerbaycan arasında imzalanan TRİPP Yolu mutabakatı ve ön imzaya alınan Barış Anlaşması taslağı gibi muğlak ve çelişkili ifadelerle dolu olması, pratikte güçlü olanın kendi yorumunu hayata geçirmesine imkân tanıyacak türden bir benzerliktir. Gerek mutabakatın öngördüğü entegrasyon, gerekse Colani kararnamesinin Kürtler için ilan ettiği haklar yeni Suriye anayasasında nasıl yer bulacak ve uygulamada neye benzeyecek, soru işaretidir. Ama bir şey şimdiden belli sayılır; o da Türkiye'nin dayattığı "tek devlet, tek ordu ve üniter yapı" prensibinin esas olacağı, hukuki bir özerkliğin tanınmayacağıdır. Buna rağmen pratikte kısmi bir özyönetimden bahsedilebilmesi teselli verici oluyor.

Bu bakımdan Münih'teki Uluslararası Güvenlik Konferansı'na davet edilen Mazlum Abdi ile İlham Ahmed'in, Suriye Dışişleri Bakanı ve ABD Dışişleri Bakanı ile aynı masada biraraya gelmeleri, Tom Barrack'ın da "Bu resim binlerce söze bedeldir" demesi bazı yorumcular tarafından gerçeküstü şekilde "özerkliğin resmen tanınması" gibi sunuldu. İran savaşının öngününde verilmesi manidar olan bu resim de geçen yıl Beyaz Saray'da Trump'ın nezaretinde Aliyev ile el sıkışan ve sonra bunu kendi halkına "Barışın temin edilmiş olduğu" nun kanıtı olarak gösteren Paşinyan'ın dayandığı o aldatıcı sahne ile benzerdi.

Trump daha sonra bu "barıştıрма" hikayesini anlattığı iki yerde Ermenistan'ın ismini bile karıştırıp, Armenia demek yerine "Albania" dedi. Aliyev o zirveden hemen sonra Ermenistan'a nihai anlaşma için Anayasa değişikliği şartını daha katı dayatırken barış için kendi tarafından mesela esirlerin iadesi gibi bir "iyiniyet jesti" bile yapmadı. Şam yönetimi de Ankara'nın destek ve teşvikiyle Kobani üzerindeki ablukayı sürdürüp mutabakatı kendi şartlarıyla hayata geçirmenin zorlaması içinde oldu. Yani her ikisinde azami tavizler verilmesine rağmen umulan karşılık bulunamadı, barış ve güvenlik de sağlanamadı.

HOYRAT SALDIRGANLIK KARŞISINDA SONSUZ TAVİZ VE BULUNAMAYAN ANLAYIŞ

Her iki sürecin agresif tarafı olan Türkiye ve Azerbaycan devletleri, kendi güvenliklerinin “tehdit altında” olduğu yalanyla, “terörist” veya “rövanşist” diye niteledikleri muhataplarını silahsızlandırma veya savunma gücünü sınırlandırma çabası içinde oldular. Türkiye’nin bu konuda devletsiz Kürtlere gösterdiği hoyratlık biliniyor. Azerbaycan ise Ermenistan devletine örgüt muamelesi yaparak tehditte bulunuyor. Geçen yıl Aliyev bir konuşmasında “Eğer biz görsek ki Ermenistan belli bir seviyenin üstünde silahlanır, heç kim bizden incinmesin!” diyerek bunu savaş sebebi yapabileceği mesajını dünyaya açık şekilde veriyor, hatta Ermenistan’ın Fransa ve Hindistan’dan aldığı silahları “öldürücü” diye niteleyip derhal geri gönderilmesini buyuruyordu. Bunu kendi ordusunun “kahredici” gücüyle her gün övünürken, her yıl silahlanmaya Ermenistan’dan 4-5 kat fazla bütçe ayırır ve zaten kendi lehine olan makası daha da açarken yapıyordu. Paşinyan ise birçok haksız dayatma gibi bunu da tartışma konusu etmekten kaçınırken, Beyaz Saray’daki “barış” illüzyonundan sonra yaptığı bir açıklamada Ermenistan’ın savunma harcamalarının artık daha kısıtlı olacağını belirterek karşı tarafı temin etme yoluna girdi.

Geçen yıllar zarfında Paşinyan kendi tarafından azami iyi niyet ve uyumu göstermeye çalışır ve muhatabını suçlayıcı en ufak bir sözden kaçınırken, Aliyev uluslararası kamuoyuna seslendiği büyük forumlarda Ermenistan’ı en kaba sözlerle kötüleyen, Ermenilerin “insan olmadıkları” türünden lafları çekincesiz kullanan, “faşist, cinayetskâr, işgalci, terörcü” gibi sıfatları kurşun gibi saydıran, ayrıca otuz yıllık ihtilafı “demir yumrukla” halledip “işgalciliğe son koyduğunu” her fırsatta tekrar eden, içerde ise faşistin daniskası dikta rejimini “zafer kazanmış başkumandan” havasıyla kendi toplumuna hazmettiren ve ırkçı nefreti her zamankinden fazla kabartan bir hoyratlık içinde oldu.

Her iki süreçte de baskın olan Türk tarafı kendi şartlarını daha ezici dayatma kolaylığı için aracısız görüşmeleri tercih edip muhataplarını buna mecbur etti. Ermenistan örneğinde ateşkesi sağlayan güç olarak önce Rusya, sonra ona rakip çıkan Avrupa ve ABD işin içine girdilerse de hiç birisi güven verici olmadı. Bu da Türklerin yalnız ve kapalı devre müzakere yürütmesine ayrı bir olanak sağladı.

Kürtler açısından ise Türkiye ve Suriye özgülünde biraz farklı olmakla beraber daha kötü bir formül uygulandı. Tamamen kapalı ve gizemli İmralı görüşmeleriyle kotarılan Türkiye'deki sanal süreç, devlet tarafından sorunun kendisinin bile tanınmadığı, çözüm ve barış kavramlarının yalandan olsun kullanılmadığı müzakeresiz bir teslimiyet dayatması oldu. Ne görüştüğü bilinmeyen tutsak lidere sanki görüşmeci bir heyet varmış gibi "baş müzakereci" imajı verildi. Suriye Kürtlerine gelince, onları Şam yönetimiyle muhatap yapan Türk devleti, Öcalan'ın "anti-empyralist" mesajları sayesinde SDG'nin ABD ve İsrail'den destek görme çabalarını da kısıtlamaya çalıştı ve Amerikan aracılığı bu şartlarda daha bir hayırsız oldu.

Sürece ilişkin eleştirileri nedeniyle Apocu çevrelerin hışmına uğrayan değerli tarihçi Ayşe Hür geçen yıl çatışmalı ulusal sorunların barışçı çözümlere kavuşturulduğu dünya örneklerini inceledikten sonra aracılarda yürüyen süreçlerin ezilen taraf için daha olumlu sonuçlar verebildiğini ortaya koymuş ve tersi yöndeki yargıların gerçeklikle bağdaşmadığına dikkat çekmişti. Bunun gibi Türk devletinin savaş yürüttüğü örgütü barış için muhatap almaması, onun feshini ve silah bırakışını karşılıksız dayatması, sonra ne olacağına dair hiçbir güvence vermemesi de dünyada eşi olmayan bir durumdur. "Türk modeli" olarak gururla savundukları şey "Bizde uzlaşma yolu işlemez" anlayışıdır. Kürtler nezdinde bir örgüte ve devletsiz halka yaptıklarını, Ermeniler nezdinde küçük ve desteksiz buldukları devlete yapıyorlar, çok farklı değil yani.

Tarihsel tecrübeler ihtilaf çözümleme adına diplomatik süreçlere dahil olan ve yalnız kendi çıkarlarını savundukları pekala bilinen büyük devletlerin rolüne güven olmayacağını da göstermiştir. Bunu bilerek aracılardan kesin güvenceler beklemenin yanlış olduğunu ayrıca söylemek gerekir. Ama olayın bu karakteri zayıf taraf açısından her türlü aracılığın kategorik reddini değil, sadece ihtiyatlı bir yaklaşımı gerektirir. Konumuz özgülünde kesinlikle aracı istemeyen bir Türkiye ve Azerbaycan varsa, onlar "bize yapayalnız Ermenistan lazım" diyorsa amaç bellidir. Bu durumda Ermenistan yöneticilerinin aracısız görüşmeyi kendi özgür tercihleriymiş gibi savunmaları, "en büyük güvencenin iki taraf arasında bulunacak karşılıklı yarar temelinde uyuşma" olduğunu söylemeleri gerçeklikle çok

örtüşmüyor. Çünkü bütün uyuşma noktaları tek taraflı dayatılan ve kimine direnç gösterilse bile sonunda her birine boyun eğilen insafsız şartlar temelinde oluyor. Aslında bu tarz bir uyuşma hali, düşmanın merhametine sığınma olayıdır.

Öcalan ve takipçilerinin yüzlerini Ankara'ya dönmeleri gibi Paşinyan ve ekibi de Ankara ve Bakü'ye dönük, onları memnun etmeyi önceleyen, arzu ettikleri şeyleri adeta gönüllü yapmaya çalışan bir tutum içindedir. Bu tutum sıklıkla ihtilafın giderilmesi ve barışın sağlanması için "yapıcı olma" gerekliliğiyle açıklanıyor. Yapıcı olmak muhakkak ki önemli ve ilişkileri düzeltmenin vazgeçilmez bir yönüdür. Ama muhatabının devamlı tehdit diliyle konuştuğu, aşağıladığı, buyurduğu ve anlaşma şartlarını tek taraflı dikte ettiği bir ilişki içinde, karşılıklı taviz olmadığı gibi karşılıklı bir yapıcılık da yoktur. Aynı durum Türkiye'de süreçten halen ümitli görünen DEM partililerin "yapıcı davranmaya" dair titizliklerinde görülüyor. Ve bu karakteristik benzerlik de her iki örnekte yapıcıların yapıcılık görmesine hizmet etmiyor. Yalnızca güçsüz olanın gösterdiği anlayış, hatta karşı tarafın vicdanını hareketlendirmek için fazlasıyla iyi niyetli de olsa, onun gözünde yine aynıdır: "Bak demir yumruğu yedi, nasıl akıllandı" diye bakılır.

VAZGEÇİLEN HAKLAR, MÜHÜRLENEN ZAPTLAR VE YENİ BOY HEDEFLER

Paşinyan yenilgi sonrası belli tavizleri vermeye mecburdu gerçi, ama onunla beraber tehditkâr-aşağılayıcı tavırlar karşısında onurlu bir duruş gösterip kırmızı çizgilerini çekebilse Artsakh'ın tamamen düşmesini önleyebilir ve Ermenistan'ın güvenliği açısından da bugün daha iyi bir durumda olabilirdi.

Misal olarak, 2020 yenilgisinden sonra Artsakh'tan geriye kalan bölümde Ermeni halkının yaşamını sürdürebilmesi için soruna acil siyasi bir çözüm bulunmasını istemek hayati öneme sahipti. Çünkü Rus Barış Gücü'nün beş yıllık görev süresi dolunca Azerbaycan'ın o süreci uzatmaya razı olmayacağı ve Rus gücü çekilince Artsakh'ın tamamına zor yoluyla hakim olmak isteyeceği açıktı. Karşılıklı birbirinin toprak bütünlüğünü tanımada Artsakh'ı

müstesna etme imkanı görülemiyorsa bile, kendi kaderini tayin hakkına yine vurgu yapılarak hiç değilse Azerbaycan içinde Artsakh'a geçmişteki gibi özerk bir statü tanınması için diretmek gerekirdi. Paşinyan bundan kolayca rücu etti.

Yine bunun gibi 2023 yazında Azerbaycan yönetimi Artsakh'a son öldürücü darbeyi vurmaya hazırlanır ve bunu kendi medyasından açıkça ilan ederken Birleşmiş Milletler genel kurulunda konuşan Ermenistan Dışişleri Bakanı Ararat Mirzoyan bu pervasızlığı açıkça gündeme getirip önleyici acil kararlar çıkarılmasını istemek yerine, "Ben bugün hümaniter karakterli sorunları çözmek için buradayım" diyor ve 17 dakikalık konuşmasında yalnızca ablukanın yarattığı insani krizi dile getirmekle sınırlı kalıyordu. Bunun benzerini Kobani ablukası karşısında insani yardımdan başka bir talep dile getirmeyen Kürt politikacılarında da gördük.

Gerektiği yerde alarm vermeyi bilmeyen o ürkek tutum, etnik tasfiyenin tamamlanmasından sonra herşeyi kanıksayan ve Artsakh Ermenilerinin çiğnenmiş haklarını savunmaktan bütünüyle vazgeçen bir resmi tavra dönüştü. Bu ise karşı tarafın dünyaya kendini "haklı" gösterip zorbalıkla elde ettiği sonucu mühürlemesine hizmet ediyor.

Bu derece geri çekilmenin mantığı Ermenistan'ı koruma hassasiyetiyle açıklansa dahi buna hizmet etmediği ortadaydı. Artsakh'ın fiilen yitirilmesi Ermenistan'ı Pantürkist ittifakın daha açık hedefi haline getirdi. Saldırgan kardeşlerin ondan sonraki politikaları, fiilen başardıkları ilhak durumunun bir gün tekrar bozulmasını imkânsız kılmaya ve bunun üzerine yeni saldırı konseptleri inşa etmeye yönelik oldu. Ermenistan yönetimi bu politikanın birinci yönüne razı olurken ikinci yönüne de açık tavır takınmaktan çekinen, bir bakıma gerginliği artırmamak için yeni tehditleri görmezden gelen, bunun yanı sıra "birbirinin toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı" temelinde güvenlik riskini azaltmaya çalışan tavırlar içinde oldu. Fakat o anlayış hiçbir zaman karşılığını bulmadı. Dahası Azerbaycan medyasında alay konusu oldu. "Paşinyan bizim toprak bütünlüğümüzü Karabağ dahil 86.600 kilometre kare olarak tanıdığını söylüyor, ama bizim prezidentimiz akıllı, Ermenistan'ın arazisi için rakam

vermiyor” dediler.

Azerbaycan Artsakh konusunda Ermenilerin hiçbir hukuki dayanağı kalmasın diye yeni özel şartlar dayattı. Paşinyan bunları problemsiz kabul etti. Bunların birincisi 2023 saldırısıyla teslim alınan son Cumhurbaşkanı’na imzalatılmış Artsakh Cumhuriyeti’nin feshi (lağvedilmesi) belgesinin Ermenistan Hükümeti’ne resmen tanıtılması ve Artsakh (Dağlık Karabağ) sorununun bitmiş olduğuna dair Azerbaycan iddiasının da onaylatılmasıydı. Ermenistan Dışişleri Bakanlığı’ndan yapılan 5 Nisan 2025 tarihli resmi açıklamada “Dağlık Karabağ Ermenilerinin zorla yerinden çıkarılması ve Dağlık Karabağ’ın lağvına ilişkin talimatnamenin ilanından sonra sorun Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki devletlerarası ilişkilerin düzenlenmesi gündeminden çıkmıştır” deniliyordu. Bir yandan açık hak ihlalinin ifadesi, bir yandan “yapacak hiçbir şey kalmadığı” anlamında sorunun kapandığının kabulü ilginç bir çelişkidir. Ama zorlanmış ve olmuştur. Artsakh Cumhuriyeti temsilcilerinin silah zoruyla gerçekleştirilen bütün bu tasfiye ve devre dışı bırakılma işlemlerine itirazları olsa da gelinen durum budur.

Savaşta önce 30 yıl boyunca çözümü için görüşmeler yapılan Artsakh sorununun bu şekilde gündemden çıkması, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki diplomasiyi artık onsuz bir barış müzakeresine çevirmiştir. En başta Minsk Grubu görüşmelerinin içinde özne olarak yer alan, sonra onun dışında kalan ve Ermenistan tarafından temsil edilen Artsakh Ermeni toplumu, son durumda yerinden edildiği gibi müzakere konusu olmaktan da çıktı. Bu ise Azerbaycan tarafının geçmiş itibarıyla Ermenistan’ı “işgalci”, kendisini “kurtarıcı” göstermesi lehine uluslararası illüzyona ayrı bir boyut kattı.

Ve fakat bu kadarı da Aliyev için yeterli değildi. Tamam Paşinyan kabul etmişti, ama yarın iktidar değişikliği olup başka hükümet Artsakh’ın haklarını tekrar gündeme getirirse ne olur diyerek ilave tedbirlere yöneldi. Bunun için geçmişte sorunun görüşüldüğü uluslararası platform olan Minsk Grubu’nun lağvını dayatmaya başladı. O bir diplomatik aracılık mekanizmasıydı, bu sorun özgülünde kurulmuştu. İşlevsiz kalmış olsa bile kâğıt üzerindeki

varlığının sürmesi, sorunun var olmaya devam etmesi anlamına gelebilirdi. Onu da silmek amacıyla Ermenistan'ı o kurumun lağvedilmesi için başvuruda bulunmaya zorladı ve bunu Trump'ın şahitliğinde Beyaz Saray görüşmesinde Paşinyan'a kabul ettirdi. Çok geçmeden Minsk Grubu kendisini lağvetti.

Aynı kapsamda Aliyev'in Ermenistan'ı zorladığı Anayasa değişikliği de onun resmîyetinde Dağlık Karabağ'a dair hiçbir şey bırakmamak içindi. O konuyu ayrı bir yazıda işlemiş olduğum için geçiyorum. Ama orada dikkat çektiğim gibi, Paşinyan seçimde gerekli çoğunluğu bulup yeni Anayasa yapabilirse eski Bağımsızlık Bildirgesi'ni biryana bırakarak Türk muhataplarının hoşuna gidecek türden yeni bir kuruluş ve Dördüncü Cumhuriyet ilanına geçişi düşünüyor ki, bu transformasyon da Türkiye'de Öcalan'ın DEM Parti'ye son verip Demokratik Cumhuriyet Partisi kurma planıyla bir paralellik arz ediyor. Birinde devletin, diğesinde örgütün siyasi yapısı yeni paradigmayla uyumlu olarak yeniden tasarlanıyor.

Son olarak Aliyev'in bu "Barış" sürecindeki en riyakâr, en sinsî ve en tehlikeli politikası olan "Garbi (Batı) Azerbaycan" söylemine dikkat çekmek istiyorum. Başlangıcı o kadar yeni olmasa da cesaretle öne sürülmesi 2. Karabağ Savaşı'ndan sonra olan bir şeydir bu. Amacı ise Ermenistan'ın büyük bölümünü, hatta tamamını kendilerine ait göstermek, her yolla zorlayarak nüfus transfer etmek, korku yaratarak Ermenileri kaçırtmak, demografik yapıyı değiştirmek, askeri müdahale fırsatları üretmek ve zorla belli toprakları sahiplenmektir. Paşinyan onu duymazdan gelip yanıtızsız bıraktıkça Aliyev "Ata baba torpakları" söylemini daha bir cüretle uluslararası platformlarda seslendirip "300 bin Gerbi Azerbaycanlı'nın kaydışı" (dönüşü) için ısrarlı olacaklarını her fırsatta ilan etti. Bunun için devlet destekli kurulmuş "Garbi Azerbaycan İcması" (Batı Azerbaycan Topluluğu" adında bir teşkilatları var. Hiç çekincesiz işliyor ve "Tanklarla değil sivil araçlarla geleceğiz" diye propaganda yapıyorlar.

"Benim topraklarımda gözün var" diyerek Ermenistan'a anayasa değişikliği dayatan

Aliyev'in, "Garbi Azerbaycan" adına söylem ve adımları Ermenistan topraklarına göz koymaktan öte pençeleri ve sivri dişlerini gösterme örneğidir. Ama Ermenistan yönetimi "karşılıklı toprak bütünlüğüne saygı" diyerek Artsakh'ın haklarını savunmaktan bütünüyle vazgeçmişken, karşı tarafın bu cüretkarlığını problem yapmaktan da çekiniyor. Hiçbir uluslararası platformda bu tutarsızlığı ve tehditkârlığı sorun olarak öne sürmüyor. Bu konu çarpıcı kanıtlarıyla ortaya konulup mahkûm edilmesi gereken en büyük problemdir. O nedenle bunu da ayrı bir yazıya bırakıyorum.

Ve tabii bu zorlamanın ilk hedefi Syunik bölgesidir. Ermenistan arazisinin güneye uzanan dar ve uzun bu dağlık bölümü hem Azerbaycanlı hem de Türk faşistler tarafından "Türk dünyasının arasına sokulmuş bir hançer" diye tanımlanıyor. İran sınırındaki Meğri hattından geçirilmek istenen "Zengezur Koridoru" nedeniyle de bu bölge çok hassastır. Şimdi İran'a yönelik savaş bu bölge için ayrı bir endişe yaratıyor. Onu da başka bir konu başlığı yapmak gerekecek.

Azerbaycan için Artsakh'tan öte Syunik'in ve bütün Ermenistan'ın hedef olması gibi, Türkiye için de Rojava'dan öte Başur ve Rojhilat, yani bütün dış Kürdistan hedefidir. Birinde devleti olmayan Kürt ulusuna ilelebet devletsiz yaşam, diğerinde küçük bir devleti olan Ermeni ulusuna daha fazla küçülme, egemenliğini yitirme ve yine devletsiz bir gelecek biçiliyor.

İki sürecin pratik dışavurumları arasındaki benzerliklere başkalarını da ekleyebiliriz. Ama bunlar sonuçta her iki sürecin ruhuyla ilgilidir. Belirleyici olan şey güçlü tarafın değişmez zihniyeti, güçsüz tarafın ise psikolojik duruma bağlı olarak geçirdiği düşünsel dönüşümlerdir. Bu alana bakınca her iki sürecin zayıf taraflarında daha çarpıcı benzerlikleri görmemek ve "bu kadar mı olur?" diye hayret etmemek mümkün değil.

Bunları da iki süreç arasındaki paralelliğin ruhsal ve düşünsel yönü olarak bir sonraki yazıda açmaya çalışacağım.

Hovsep Hayreni

04.04.2026